

Spartan kuningas Leonidas urheine miehineen suivaantuu persialaisille valloittajille elokuvassa "300".

THERMOPYLAI JA SPARTA

miehisellä ristiretkellä tylyyteen

1100 eKr. Heraclesin jälkeläiset pistävät telat heilumaan Spartassa.

720–576 eKr. Sparta määrää olympialaisissa. 81 kilpailusta 46 voittajaa vie pytyn Lakoniaan.

743–724 eKr. Messeniäläiset varastavat spartalaisia neitsyitä ja kaaos on valmis. Tunnustelevan alun jälkeen, spartalaiset

laittavat messenialaisille luun kurkkuun. He joutuvat lisäksi mörököllin kautta vannonomaan, etteivät koskaan enää ala uudetaan käymään.

720 eKr. Spartalaiset hakevat voita leivän päälle Argosista. Kosto alkaa elämään.

685–668 eKr. Tappio jäi kytemään messenialaisten rintaan ja mörökölli on ovella.

Yllättäen, taas tulee takkiin. Messenialaiset pakenevat Italiaan ja maahan jääneistä tehdään helootteja.

580 eKr. Tegealaiset alkavat ryppyilemään. Spartalaiset lyödään ja laitetaan omiin kahleisiin, jotka he toivat tegealaisille. Oraak-

keli kutsutaan apuun ja pian tegealaiset alistetaan.

547 eKr. Argos ja Sparta ottelevat Thyreas-ta. Argos jää hopealle.

505 eKr. Argos ja Sparta lämmittelevät jälleen suhdettaan taistelukentällä.

Vuonna 1982 olin toisella luokalla, ja luokanopettajamme kertoi historiantunnilla eräästä taistelusta, joka tapahtui kapeassa solassa. Puolustajat olivat niin vahvoja, ettei vihollinen voinut lyödä heitä, joten viholliset koukkasivat heidän selustaansa ja löivät heidät lopulta kahdesta suunnasta viimeiseen mieheen. Tämä syöpi mieleeni kahdestakin syystä. Ensinnäkin, miten joku voi pettää noin urhean joukon kertomalla reitistä selustaan, ja toiseksi, miten urhean pelottomia nuo miehet olivatkaan. Hehän olivat tietenkin sotaa rukoilevia spartalaisia, miehuuden ja tylyyden ylivertaisia alfamiehiä.

TEKSTI: Riku Immonen KUVAT: 2007 Warner Bros. ja Riku Immonen

Kun aseiden, sotakirjojen ja sankaripatsaiden täyttämään miehen majaan muuttaa vastakkaisista sukupuolta oleva ihminen, on muodostunut ns. ihmissuhde, jonka huipentumana syntyvät isänsä parhaimmat piirteet perivät poikalapset. Useat vieraalle sukupuolelle suunnatut viihteelliset papyrykselle painetut tekstikokoelmat antavat vinkkejä siitä, miten tuollainen ilmiö pidetään seesteisenä. Yksi sellainen on siirtymisen hetkellisesti etelään, koska siellä aurinko nousee korkeammalle ja antaa tälle sukupuolelle tilaisuuden maata toimekkomana ja liki hyväksyttömän vähäpukuisena kuumassa auringonpaisteessa.

Koska toiminnalle valmis mies ei voi sellaista käsittää, saatikka tottua siihen, tutustuu hän mielellään paikalliseen kulttuuriin taistelukenttien kautta. Koska tämä vierellä kävelevä, tunteiltaan ailahteleva ihminen, on jo viime viikolla karaistunut 4 500 kilometriä pitkällä vesisateiden piiskaamalla moottoripyöräreissulla natsien keskitysleireille, pystyy hän kapinaan ryhtymättä istumaan päivän vuokra-autossa vaivaisen 1 000 kilometrin verran. Niinpä lähdimme yhdessä kokemaan suurinta rakkaustarinaa, mitä mies voi vain tuntea 2 500 vuotta vanhaan joukkoitsemurhaan. Ja niin Fiat Panda kiisi kansallistietä kohti Thermopylaila, tuota miehisten tunteiden

Mekkaa, siitäkkin huolimatta, että autovuokraamon mies toiveikkaana piirtelee Peloponnesoksen kartalle ympyröitä muinaisten runonlausuntatemppeleiden ympärille.

- No, I’m going to Thermopylai.
- But it’s very far away.
- And Sparta too.
- But there’s barely nothing to see for a tourist.
- I’m no tourist.

Yhteiseen tunteiden paloon roihahdamatta jääneen keskustelun aikana näin miehen silmistä miten 65 euroa tuskin kattaisivat auton kärsimät rasitukset. Etenkin, kun junntaisiin itsestään liikkuvan vaunun vauhdinkihdyttimen heti pohjaan, kunhan vain pääsisimme kuuden kärryparin levyiselle päätielle.

THERMOPYLAI – BABY, JOIN ME IN DEATH

Kun olin syönyt tukevan aamiaisen (sillä illastaisinhan helvetissä), jänteikkäät ja arpiset käteni ohjasivat vaunun kohti kuumia portteja. Matkan varrella puolustussodan strategia tuli hyvin selväksi. Maa on täynnään korkeita kukkuloita, joiden väliin syntyneet solat ovat luonnollisia liikkumauria, muodostaen myös kapeikkoja. Kuuluisin näistä on tietenkin Thermopylai, joka toimii loogisena reittinä Ateena-

an ja sitä myöten Peloponnesokselle, missä tosin kapea Korintin kannas toimii toisena helposti puolustettavana maastonkohtana. Nykyäänhän kannaksen poikki kulkee kanava, johon voi hyppiä vaikka benjihyppyjä.

Neljä tuntia myöhemmin tulimme hyvin lähelle pyhää maata, ja minua alkoi jännittää, miten kohtaisin tuon legendojen työssijan. Tiesin jo entuudestaan, että liikuttavan miehekäs Leonidaan patsas olisi tien oikealla puolella ja oletettu viimeinen puolustustaistelu käytiin tien vasemmalla puolen olevalla kukkulalla, jossa on lakoninen muistolaatta. Lakoninen puhetylyhän tulee tietenkin spartalaisilta, jotka asuivat Lakoniassa, jonka pääkaupunki Sparta on yhä edelleen.

Pian kakkäräisten puitten takaa kohosi valtava spartalaishopliitti, jonka eteen pysäköin sydän tykyttäen. Tuleva poikalasten synnytyskone selitti jostain nopeasta pysähtymisestä, mutta olin jo muissa maailmoissa. Tässä se tapahtui. Lamian kylän kohdalla oli monikansallisten persialaisten leiri ja tuossa vuosien kuluttamassa jyrkänteen reunassa kulki vain kahden kärryn levyinen polku, mistä oli jyrkkä pudotus mereen. Nykyään lahti on vetäytynyt kauas, mutta siitäkkin huolimatta viimeksi paikalla käytiin taistelu toisessa

maailmansodassa. Kauniita perinteitä vaaliva liittoutuneiden upseeri oli päättänyt pysyä paikalla loppuun asti, sillä kukapa voisi Thermopylaista vetäytyäkään, paitsi tietysti tresantesit eli pelkurit. Itse en myöskään perääntynyt, vaan otin jylhiä poseerausasentoja 50-luvulla amerikkalais-kreikkalaisrahoituksella pystytetyn Leonidaan patsaan edessä, minkä jalustaan oli kaiverrettu kuuluiset sanat: ”Molon labe” – Vain kuolleen ruumiini ylitse. Etsiskelin silmilläni persialaisturisteja, joille voisin paidattomana karjaldella nämä sanat, mutta paikalla oli vain miehekkään näköisiä miehiä. Juoksim-

”molon labe”

me kilpaa heidän kanssaan kauniin kuoleman kukkulalle ja tähystimme ylväästi pohjoiseen. Kun sanoin, että tässä kuumuudessa olisi nyt paikallaan vilvoittavan varjoisa nuolisaide, räjähdimme kaikki nauramaan. Harmittelin, etten ottanut mukaani parasta öljyä, jotta voisin olla öljyttynä gymnasium (suom. täysin alasti).

490 eKr. Persialaiskuningas Dariuksen lähetti nakataan kaivon pyytäessään alistumisen merkiksi ”maata ja vettä”.

490 eKr. Spartalaiset eivät ehdi suursi harmikseen persialaisten myllytykseen Marathonissa.

480 eKr. Leonidas jumppaa Thermopylaissa. Dariuksen poika Kserkses on ihan hiilenä.

479 eKr. Yhtyneet kaupunkipolikselt laittavat Plataessa Kserkseen joukkoja pataan.

431–421 eKr. Ensimmäinen Peloponnesos Fight Festival.

424 eKr. Spartalaisia jää jostain ihmehen syystä vangeiksi ja muut spartalaiset eivät uskalla alistaa kansoja panttivankien vuoksi.

421 eKr. Vangit palaavat Spartaan ja muut luulevat, että nyt on kaikki taas kivasti. Paha virhe. Spartalaiset laittavat reilusti tuulemaan.

415–404 eKr. Toinen Peloponnesos Fight Festival.

410 eKr. Spartalaiset päättävät määrätä myös merellä, mutta ateenalaisten kanssa käy huonosti. Kostoksi spartalaiset toimittavat 4 000 ateenalaisvankia illalliskutsulle helvettiin.

◀ Leonidaan patsas Thermopylaissa.

"Is this Sparta?", pappu takuulla riuhtaisi viitan yltään paljastaen lihaksikkaan ja arpisen vartalonsa karjuen: "This is Sparta!" ja potkaisi vuokra-automme rotkoon alistuneesti hymyilleen autovuokraajan suureksi harmiksi.

Kaupungin rajalla minua tervehditi Sparta-kyltti, jota tervehdin takaisin viemällä käden terävästi lippaan. Nainen ei vetänyt, vaan höpisi jotain täysin käsittämätöntä rätkikaupoista. Kerroin, että spartalaiset eivät juuri vaatteista piitanneet ja kulkivat kesät–talvet avojoin. Koska spartalaiset urheilivat ja kävelivät juhlaparaateissa alastomina, niin vähintä mitä itsekkin voisin tehdä, olisi tutkailla vanhan Spartan raunioita alastomana. Alkoi kauhea huuto, että yksityisomistuksessa olevaa henkilökohtaista omaisuutta ei ole syytä esitellä julkisesti. Nöyryyn karvaasti kirvelevään tappioon.

Kun mustasukkaisuuden henkivartiokaarti oli hakattu kappaleiksi, löysimme pääkadun, jonka päässä seisoivat testosteronia uhkuva Leonidaan patsas. Thermopylaissa hän seisoivat alastomana, mutta täällä hän tuijotteli viileästi hopliittivarustuksessa ikuisen auringonlaskuun. Välittömästi komean patsaan takana oli Spartan urheilustadion, jonne mieleni teki mennä juoksemaan Cooperin testi henkilökohtaisella ennätyksellä aidasta nykäisty kilpi kädessäni. Harmikseni kilpi ei irronnut. Juoksemisellakin on komeat perinteet, sillä Marathonin taistelun jälkeen kerrotaan erään hopliitin juosseen 42 kilometriä Ateenaan kertomaan voitokkaasta lopputuloksesta. Erään toisen rivimiehen kerrotaan taas juosseen noin 250 kilometrin pituisen matkan Spartaan hakemaan apua, mistä määräytyy nykyaikaisen Spartathlon-juoksukilpailun pituus. Kreikkassahan keksittiin myös muita nykymaailmaa muokanneita asioita,

Näin miesten silmistä saman kaihon, mutta kun kelvollista vastustajaa ei ollut näköpiirissä, tyydyin lukemaan maailman miehekkäintä muistokirjoitusta.

"Ohikulkija, kerro spartalaisille, tässä uinumme käskyä noudattaen, Lakedaimonin lain."

Elämäni ensimmäinen kyynel kihosi silmäkulmaani ja kajautin ilmoille vielä Thermopylain laulun hienoimman säikeistön:

"Ikikunnia on soma ostaa, Kukin mies, joka kaatuu näin, Jumalissa hän palkkansa nostaa, Hän on seisova seppelpäin."

Muitakin kyyneleitä tuntui kohoilevan ympärillä seisovien miesten silmiin seisossamme tiukassa falanksissa. Olimme varmasti upea näky, mutta pian tutkimusretkikuntamme miehyyteen oli jo matkalla samaa tietä takaisin kohti Sparta. Sain mieltä kaiken

tarkoitusta viiden tunnin ajan lähes täydessä hiljaisuudessa, sillä ihminen vieressäni kyseenalaisti jostain ihmeen syystä matkan tarkoitusta. Kun olin pitänyt jylhällä aatteen palolla luennon sankarikuolemasta, tunnelma rauhoitui. Rakkauden falanksi ryskyi taipumatta vihollismassojen edessä.

Näin kaunista kuolemaa ei ole enää mahdollista saada. Nykyään kuolaan unohtettuna palvelutaloon rollaattorin juurelle, ja ahne perikunta syöksyy kiistelemään kuolinpesästä. Muutaman kymmenen vuoden päästä seurakunta lunastaa hoitamattoman hautapaikan, ja elämäsi – tuo väliiviiva syntymä- ja kuolinvuoden välissä – kuvaava kivi heitetään menemään. Kuka sitten vaalii muistoaasi? Missä ovat sinun muistomerkkisi? Lukeeko muistolaatassa, että tässä lepää hän, joka maksoi veronsa ja teki tunnollisen työuran? Noin 2 500 vuotta sitten kauneimman kuoleman saavuttanut alfamiesten Kristus, Leonidas ja hänen uskolliset opetuslapsensa, näyttivät ainoan oikean tavan kuol-

la. Sehän olikin spartalaisten suurin kunnia ja miesten ainut keino ansaita hautakivi. Taistelussa kaatuneen miehen koruttomaan hautakiveen tuli nimi ja sana: "taistelussa". Toinen tapa oli kuolla synnyttäessään uutta spartalaista. Kaikki muut miehet ja naiset haudattiin nimettöminä Spartan katujuen alle, mutta taistelussa kuolleet niille sijoilleen taistelukentälle. Spartalaiset hallitsivat liikuttavan täydellisesti "to the death"-meiningin. Harmi vain, että itse joudun lyyhistymään rollaattorin juureen ja unohtukseen. Toisaalta, helvetissä voi huudella vieraisiin illallispöytiin.

RAKKAUTTA SPARTASSA

Viimein ajoimme kiemuraista tietä kukkuloiden yli, ja moderni Sparta hohti valkoisena Taygetos-vuoren juurella, jonka rotkoon nakattiin epämuodostuneet ja sairaat vastasyntyneet. Täälläpäin kannattaa tietää minne ajaa, koska ajo-ohjeita ei uskalla ryhtyä kyselemään. Jos pysäyttäisin tien vieressä kyyryssä kävelvän papparaisen viereen kysyäkseen:

402 eKr. Spartalaiset päättävät valloittaa koko maapallon. Ensiksi lähdetään taasaamaan tilit juonikkaitten eleanaisten kanssa.

400 eKr. Spartalaiset ottavat sillanpään Aasiasta.

396 eKr. Persialaiset hätistelevät uusia tulokkaita heikoin tuloksin.

394 eKr. Laivastolla poksettulu päättyi ikävästi ja Poseidon saa taas uutta seuraa. Maajoukot maistavat balsamia Korintissa kirvelevään tappioon.

394 eKr. Koroneassa pohjoisen liittouma voittaa spartalaiset raukkamaisella kaukostaistelutaktiikalla.

379 eKr. Kahden kiivaan Fight Festivalin jälkeen Theba on eniten pystyssä ja päättää irtisanoa spartalaisten isännöimispuimuksen.

375 eKr. Theebalaiset saavat pörhistelyyn aiheita lyödessään spartalaiset toistamiseen.

371 eKr. Leuctrassa kajahtaa. Theebalaiset nöyryyttävät Sparta kolmannen kerran ja antavat leskille uutta ilon aihetta.

▲ Meri ylettyi antiikin aikoina Thermopylain jyrkänteelle.

▲ Thermopylain muistolaatta on sijoitettu kukkulalle, jolla viimeisen taistelun oletetaan käydyin.

FAKTOJA SPARTASTA

Spartan olemassaolo tähtäsi vain ja ainostaan yhteen päämäärään: sotaan. Sotilas-koulutusta kesti 7-vuotiaasta 30-vuotiaaksi, minkä jälkeen spartalaiset kuuluivat aktiiviseen reserviin aina 60-vuotiaaksi asti. Nuoria poikia karaistiin tylyillä tavoilla, mm. eräänlaisella kilpailulla, jossa katsottiin, miten paljon poika pystyy vapaaehtoisesti ottamaan ruoskaniskuja selkäänsä, ja myös salaiseksi ritiksi kutsutulla krypteialla (jota ei tunneta nykyään kovin hyvin, koska spartalaisia ei kiinnostanut raportoida tekemisistään), jonka aikana poika laskettiin irti varastelemaan ruokaa ja tappamaan epäilyttäviä helooteja (suom. vangittuja). Heloootithan tekivät kaikki työt Spartassa, jotta spartalaiset voisivat harjoitella sotaa varten. Helooteja oli enemmän kuin tädet kansalaisoikeudet omaavia spartalaisia, joten he julistivat periaatteesta sodan helooteille joka viides vuosi. Pienestäkin syytä helootti saattoi menettää henkensä. Pimeällä ulkona liikkuminen oli hengenvaarallista, sillä se oli merkki kapinallisuudesta. Senpä vuoksi sanottiinkin, ettei ihminen ollut missään niin vapaa ja niin vangittu kuin Spartassa.

Armeijassa oleva spartalainen ei saanut käydä kotonaan kuin siitostarkoituksessa ja vain silloin, kun muut miehet nukkuivat. Miesten jatkuva yhdessäolo vankensi heidän yhteenkuuluvuutta ja siten suoranaisesti menestystä taistelussa.

Kun spartalaiset kokivat massiivisen tappion Leuctran taistelussa 371 eKr., miesten lukumäärä hupeni alle tuhanteen ja Spartassa oltiin nöyryytettyjä ja häpeissään. Tosin vain niiden omaisten kohdalla, joiden miehet palasivat takaisin taistelusta. Ne, joiden miehet olivat kaatuneet, olivat ilahtuneita ja onnellisia.

Argoslaiset olivat spartalaiden päävihollisia. Erään kerran spartalaiden seisossa Argosin muurien lähetyksillä argoslaiset huusivat: "Meidän kaupungin muurin edessä on teille vaikka miten paljon hautapaikkoja tarjolla". Spartalaiset vastasivat: "Meidän kaupungin edessä ei ole teille taas yhtään".

Kerran eräs persialainen uhkaili spartalaisia: "Jos voitamme teidät, tulette olemaan ikuisesti orjiamme". Spartalaiset vastasivat: "Jos".

Spartalaismiesten pitkä huistyyli johtui seuraavasta tapauksesta. Kun Sparta ja Argos päättivät ratkaista Thyrean alueen herruuden, he sopivat, että molemmat lähetäisivät 300 soturia taisteluun, jonka lopputulos ratkaisisi, kuka omistaa maan. Kun jäljellä oli enää yksi spartalainen ja kaksi argoslaista, nämä kaksi riensivät kotikaupunkiinsa kertomaan, että taistelu on voitettu. Spartalainen teki häpeissään itsemurhan ja tilanne päättyi tasapeliin. Tätä seurasi täysi taistelu, jonka spartalaiset voittivat. Niinpä Argoslaiset sanoivat, etteivät miehet saa kasvattaa hiuksiaan ennen kuin Thyrea on vallattu takaisin. Vastavetona spartalaiset säätivät lain pitkästä tukasta.

Jos spartalaiset maalasivat kilpensä tahtomillaan kuvilla kreikkalaisen lambda-kirjaimen sijaan, heillä saattoi olla vaikka leijonanpäitä kilvissään. Eräällä soturilla oli kuitenkin elävänkokoinen karpänen, ja kysyttäessä erikoisen valinnan syyt hän antoi varsin pätevästä vastauksen: "Olen taistelussa niin lähellä vihollista, että he näkevät sen".

Rahaa ja rikkauksia spartalaiset eivät keränneet, vaan jokainen kansalainen sai yhtä suuren palan maata ja käteisenä toimivia rautaharkkoja. Lakonialaisia ei myöskään arkkitehtuuri kiinnostanut, eikä siellä koskaan ollut mitään hienoja rakennuksia. Sparta oli siis hyvin epäkiitollinen kohde valloittajille. ■

227 eKr. Spartan kuningas Kleomenes III ajaa uudistukset läpi ja laittaa naapurit ojennukseen.

222 eKr. Sellaciassa Sparta ottaa kauniin taistelun Tegealaisia vastaan. 10 000 hopliittista vain 200 jää henkiin. Helvetissä todella raju alan meuhetki.

n. 200 eKr. Rooman komentaja Flamininus valtaa koko Peloponnesoksen.

396 jKr. Gootti Alaric tuhoaa Spartan.

900 jKr. Slaavit valtaavat Spartan.

1200–1800 jKr. Frankkien sun muitten miehitystä.

1834 jKr. Kreikan itsenäisyys sodan jälkeen

Sparta rakennetaan uudestaan ja siitä tulee Lakonian pääkaupunki.

2007 jKr. Sparta yritetään liittää Turkuun.

Rajusta alivoimasta huolimatta Turku jää nuolemaan näppejään